

Студент 3 курсу
факультету міжнародних економічних відносин ХНЕУ

ПРОБЛЕМА ВИЗНАННЯ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ

Анотація. Розглянуто існуючі сьогодні проблеми визначення нематеріальних активів на підприємствах, причини виникнення цих проблем та можливі шляхи їх вирішення. Показано розширення сфери використання нематеріальних активів, розглянуто склад нематеріальних активів, їх класифікацію та підходи до їх оцінки.

Аннотация. Рассмотрены существующие сегодня проблемы определения нематериальных активов на предприятиях, причины возникновения этих проблем и возможные пути их решения. Показано расширение сферы использования нематериальных активов, рассмотрены состав нематериальных активов, их классификация и подходы к их оценке.

Annotation. The article discusses the existing problems of recognition of intangible assets at the enterprises, the causes of these problems and their possible solutions. The expansion of the sphere of intangible assets usage is revealed intangible assets components, their classification and evaluation approaches are studied.

Ключові слова: нематеріальні активи, визнання нематеріальних активів, оцінка нематеріальних активів.

Зростання конкурентоспроможності підприємств передбачає ефективне використання природних, матеріальних, трудових та фінансових ресурсів. Водночас дедалі більшу роль відіграють нематеріальні активи, частка яких у структурі активів суб'єктів підприємницької діяльності постійно зростає. Наявність нематеріальних активів у складі ресурсів підприємства збільшує ринкову вартість підприємств, підвищує інвестиційну привабливість та забезпечує захист їхніх прав.

Актуальність теми полягає у тому, що трансформація постіндустріального суспільства в суспільство знань передбачає створення інноваційної моделі, основною складовою якої є інтелектуальний капітал як сукупність нематеріальних ресурсів.

На сьогодні методика і принципи побудови обліку нематеріальних активів є об'єктом пильного вивчення світової економічної науки і практики. Дані питання неодноразово розглядалися на сесії Міжнародної групи експертів ООН з Міжнародних стандартів обліку і звітності, та продовжують постійно розроблятися економістами всіх розвинених країн.

Для перехідного етапу розвитку економіки України та практики обліку характерне значне відставання стану обліку нематеріальних активів від потреб господарської практики. Зокрема, діючий в Україні підхід при оцінці або при визначенні даного виду активів не може забезпечити підготовку користувачам об'єктивної інформації.

Розвитку теорії та практики питань бухгалтерського обліку нематеріальних активів присвячені роботи Андреева В. Д., Алексеєвої А. В., Бабича В. В., Білухи М. Т., Голова С. Ф., Герасимовича А. М., Дорош Н. І., Єфіменко В. І., Завгороднього В. П., Лінника В. Г., Сопка В. В., Кужельного Н. В., Кірейцева Г. Г., Кетлетта Д. Р., Олеховича Г. І., Швеця В. Г., Шатковської Л. С., Палія В. Ф., Петрик О. А., С. Яремчука та ін.

У той же час, глибокі та всебічні теоретичні дослідження в даній галузі з комплексним аналізом як вітчизняної, так і міжнародної облікової практики досить рідкісні, а іноді, і зовсім відсутні. У більшості робіт неповною мірою дається критичний аналіз існуючих теоретико-методологічних основ і практичної багатогранності обліку даного виду активів, недостатня увага приділяється питанням удосконалення методології та практики бухгалтерського обліку нематеріальних активів.

Метою статті є аналіз проблем визнання нематеріальних активів та методики їх відображення в балансі підприємства, а також класифікація нематеріальних активів.

Предметом дослідження виступають нематеріальні активи. Об'єктом дослідження є сутність нематеріальних активів підприємства, класифікація та проблеми їх визнання.

Нематеріальний актив – це немонетарний актив, який не має матеріальної форми, може бути ідентифікований та утримується підприємством з метою використання більше одного року (або одного операційного циклу, якщо він перевищує один рік) для виробництва, торгівлі, в адміністративних цілях чи надання в оренду іншим особам. Вартість нематеріального активу (як, власне, і будь-якого іншого) має бути достовірно визначена.

До нематеріальних активів належать (п. 5 ПБО 8):

права користування природними ресурсами (право користування надрами, іншими ресурсами природного середовища, геологічною та іншою інформацією про природне середовище);

права користування майном (право користування земельною ділянкою, крім права постійного користування земельною ділянкою, відповідно до земельного законодавства, право користування будівлею, право на оренду приміщень);

права на комерційні позначення (права на торговельні марки (знаки для товарів і послуг), комерційні (фірмові) найменування);

права на об'єкти промислової власності (право на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорти рослин, породи тварин, компонування (топографії) інтегральних мікросхем, комерційні таємниці, у тому числі ноу-хау, захист від недобросовісної конкуренції);

авторське право та суміжні з ним права (право на літературні, художні, музичні твори, комп'ютерні програми, програми для електронно-обчислювальних машин, копії даних (бази даних), виконання, фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення);

незавершені капітальні інвестиції в нематеріальні активи;

інші нематеріальні активи (право на провадження діяльності, використання економічних та інших привілеїв)

[1].

Нематеріальні активи відіграють важливу роль у господарській діяльності підприємств. На підприємствах і в організаціях нашої держави впровадження нематеріальних активів набуває значного поширення.

Нематеріальні активи надають підприємству довгострокові права або переваги. Найчастіше це права на використання інших активів, здійснення окремих видів діяльності, для яких є обов'язковим патентування або ліцензування, виняткові права на використання певної формули, технології або зовнішнього вигляду. Такі права є довгостроковими інвестиціями, які підприємство здійснює за грошові кошти або в обмін на інші активи. Використання прав дає підприємству переваги щодо зниження собівартості продукції, можливості зайняти певне місце на ринку, підвищити конкурентоспроможність, краще просувати продукцію [2].

При наявності великого переліку можна відокремити одну загальну особливість нематеріальних необоротних активів, що відрізняє їх від інших необоротних та оборотних активів підприємства. Різниця полягає у відмінності відображення процесу вибуття та їх фактичної наявності. Так, при здійсненні операцій при вибутті всі активи перестають бути власністю підприємства, не мають матеріального та фізичного складу й не враховуються в складі активів, а нематеріальні активи можуть продовжувати використовуватися на підприємстві або можуть неодноразово здійснювати процес вибуття з підприємства, при цьому продовжуючи приносити економічні вигоди [3].

Придбаний або отриманий нематеріальний актив визнається активом, тобто відображається в балансі, якщо:

існує ймовірність того, що підприємство отримає в майбутньому економічні вигоди, пов'язані з використанням такого активу;

можна достовірно визначити його вартість [4, с. 183].

Під час визнання об'єкта (зарахування на баланс) згідно з пунктами 25 – 26 П(С)БО 8 підприємство встановлює строк його корисного використання. При його визначенні слід враховувати:

- 1) строки корисного використання подібних активів;
- 2) моральний знос, що передбачається;
- 3) правові або інші подібні обмеження щодо строків його використання;
- 4) очікуваний спосіб використання нематеріального активу підприємством;
- 5) залежність строку корисного використання нематеріального активу від строку корисного використання інших активів підприємства.

Оскільки нематеріальні активи не мають безпосереднього матеріального втілення і не підвладні фізичному зносу, для певних нематеріальних активів, згідно з П(С)БО 8, строк корисного використання може бути невизначеним. До нематеріальних активів з невизначеним строком корисного використання належать ті, щодо яких підприємством не визначено обмеження строку, протягом якого очікується збільшення коштів (або їх еквівалентів) від використання таких нематеріальних активів [5].

Згідно з П(С)БО 8 нематеріальний актив, який створюється на підприємстві в результаті розробки, відображається в балансі, якщо підприємство має:

намір, технічну можливість та ресурси для доведення нематеріального активу до стану, у якому він придатний для реалізації або використання;

можливість отримання майбутніх економічних вигод від реалізації або використання нематеріального активу; інформацію для достовірного визначення витрат, пов'язаних із розробкою даного активу [1].

У світовій бухгалтерській практиці існує три підходи до визначення справедливої вартості нематеріальних активів, які зараховуються на баланс.

1) витратний підхід – використовується при оцінці вартості нематеріальних активів у тому випадку, якщо неможливо знайти аналоги, а прибуток, що прогнозується, не є стабільним. Оцінюючи повний перелік витрат, варто врахувати всі існуючі витрати, такі, як: праця, матеріали, витрачені на формування об'єкта нематеріальні активи, собівартість науково-методичного забезпечення, індивідуалізації власної продукції, логотипу, ліцензії, сертифікату тощо;

2) порівняльний (ринковий) підхід – застосовується у тому випадку, коли є достатньо розвинений ринок продажів оцінюваних нематеріальних активів. Даний підхід заснований на принципі ефективно функціонуючого ринку, на якому інвестори купують та продають активи аналогічного типу, приймаючи при цьому незалежні рішення;

3) підхід прибутковості – використовується, як правило, при оцінці патентів та ліцензій, торгівельної марки, майнових прав. Цей метод заснований на розрахунку економічних вигод, пов'язаних із отриманням надприбутку на активи за рахунок нематеріальних активів.

Стосовно гудвілу, то тут також існують три способи визначення його вартості, тобто ціни, яку покупець має заплатити понад балансову вартість чистих активів підприємства.

Перший спосіб – це визначити ринкову вартість чистих активів. Наприклад, ринкова вартість чистих активів становить 6,5 млн грн, тим часом як балансова вартість цих активів – 5,0 млн грн. Отже, різниця (1,5 млн грн) і буде гудвілом.

Однак такий спосіб визначення вартості є досить складним, оскільки, іноді дуже важко визначити, які саме об'єкти активів відносяться до чистих, адже вартість чистих активів визначається тільки загальною, підсумковою величиною і дорівнює сумі власного капіталу (активи мінус зобов'язання).

Другий спосіб полягає у виявленні спроможності підприємства приносити більші прибутки порівняно з іншими підприємствами, які працюють у цій галузі. За даним способом порівнюють середньорічний прибуток підприємства, яке продається, і такий же (за ті роки) прибуток, визначений як середній прибуток, визначений як середній прибуток інших підприємств, що працюють у тій же галузі.

За третім способом вартість гудвілу визначається шляхом ділення суми перевищення прибутку підприємства над прибутком, визначеним як середній у галузі, на середню норму прибутку (виражену в процентах – частка прибутку в ціні товару). Наприклад, перевищення прибутку підприємства над середньогалузевим показником прибутку – 30 тис. грн, середня норма прибутку – 5 %, тоді вартість гудвілу становитиме 600 тис. грн.

Облік нематеріальних активів – проблема, яка досить актуальна в практиці роботи підприємств. Вона пов'язана передусім із питаннями класифікації нематеріальних активів, а також способами їх надходження.

При аналізі різних підходів до визначення терміна "нематеріальні активи" було виявлено, що склад цього виду активів підприємства різноманітний, тому облік нематеріальних активів вимагає особливої уваги до таких характеристик, як "термін експлуатації", "дата виведення з експлуатації", "ступінь зношеності". Вартість та ефективність використання нематеріальних активів прямо залежать від терміну їх служби. Визначення терміну вартості (амортизація) нематеріальних активів проводиться лінійним методом, а методи визначення терміну експлуатації та їх урахування при амортизації потребують подальшої розробки.

Нематеріальні активи – це потужний інструмент пошкваллення інноваційно-інвестиційної діяльності, прискореного розвитку вітчизняної економіки. Тому визнання й оцінка нематеріальних активів має вагоме значення у процесі формування конкурентоспроможності, становища на ринку, зв'язків із потенційними інвесторами та привернення уваги споживачів.

Наук. керівн. Часовнікова Ю. С.

Література: 1. П(С)БО 8 "Нематеріальні активи" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukr-law.com.ua. 2. Тетянич Л. Нематеріальні активи: відображення в бухгалтерському обліку / Л. Тетянич // Головбух. – 2009. – № 26. – С. 33. 3. Бойчук І. М. Економіка підприємства / І. М. Бойчук. – Львів : Сполом, 2009. – 212 с. 4. Лишиленко О. В. Бухгалтерський облік : підручник. / О. В. Лишиленко. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Вид. "Центр навчальної літератури", 2008. – 659 с. 5. Податковий кодекс України від 11.10.2011 р. № 2755-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua>.